

1975 жылдан бери
31-дес үкүмүттүгү

ШЫН

ИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

№123

(19313)

2019 чылдың

октябрь 29

вторник

Хүннүң үнери — 07:28

Ажары — 16:57

Хүн дурту — 09:29

солуннун сайтызы// shyn.ru

электроннуг почтазы:

shyntuva@mail.ru

shyntuva@yandex.ru

Садар өртээ хостуг

12+

Көдээ ажил-агый ажилдакчыларының хүнүнде

ТАРААЛАҢ ТАҢДЫ СЫНЫ

Кызыл кожууннун төлээлери.

Таңды – Тывада тараалаң кожуун-
нарның бирээзи. Тыва, орус чоннарның
айыралың доңаштырган кожууннун
ыдыралы колдуунда, ногаа тарыл-
ды болгаш мал-маган азырап, тудары
луп турар. Чурттакчы бүрүзү огоро-
нда картофелин, ногаазын болгаш
өлгөм хову-шөлдерде мал чөмин
рып алган, оон аңгыда, хаван, дагаа,
олайны азырап, инектерин саап
кип, тодуг-догаа чурттап чоруур
өлгөлдө чуруктардан эскерип болур.
Эрткен дыштаныр хүннерде, Бай-Хаак
урга көдээ ишчилерин байырлалын
емдегеп эрттирген. Чыл санында рес-
публиканың көдээ ажил-агыйның үре-
нелдиг ажилын суурларга демдеглээри
нчыл апар чыдар. Ол хүн аңаа Тываның
рак-чоок кожууннарының төлээлери шуп-
чыгып кээп, байырлалды демдегеп
тиргеннер. Хөй чылдарда мал ажилын
бараан болуп чоруур көдээ ишчилерин

кызыл-хүрең арын-шырайы, хоочуннарның
көгере берген бажының дүктери «ёзулуг-ла
көдээ ажил-ишчи чон-дур» дээрзин хере-
чилеп турган.

Ыраккы Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Бай-Тайга,
Барыын-Хемчик, Каа-Хем болгаш өске-даа
кожууннарның удуртукчуларынга, малчын-
нарынга база Таңды кожууннун чуртта-
кчыларынга ТР-ниң Чазаның Даргазының
оралакчызы – көдээ ажил-агый сайыды Ва-
лентин Ендан байыр чедиргеш, бо чылдың
10 айының түңнелдеринин дугайында илет-
келди кылган. База ТР-ниң көдээ ажил-
агый сайыдының оралакчызы Айдың Дун
көдээ ажил-агый кооперативтери, арат-
фермер ажил-агыйларның удуртукчула-
рынга беш аңгы шөлчүгештерге эрттирген
өөредилгелеринин дугайында тайылбырны
берген. Көдээ ажил-агый хөгжүлдээринин
талазы-биле төлөвилелдер болгаш күрү-
не талазындан акшаландырышкын дугайында
оралакчы сайыт делгереңгейи-

биле чугаалаан. Албан ёзу-биле байыр
чедиреишкениннин аразында Тываның
Чазаның үрер хөгжүм оркестринин
күүселдезинде чараш аялгалар база Таңды
кожууннун салым-чаянныгыларының оюн-
көргүзүү куттулуп турган.

Күскү дүжүттүн байырлалында көдээ
ишчилерге шаңнал-макталдар база улам-
чылаан. Көдээ ажил-агыйның бурунгаар
хөгжүлдээринге кириген үлүг-хуузу база
муниципалдыг тургузулгар аразында
мурнакчы ажилы дээш Таңды кожуун-
га «Нива» автомашинаның дүлгүүрүн
Тываның Чазак Даргазының оралакчызы
Валентин Ендан тывыскан. База шак-ла
ындыг шаңналга төлөтүг болган мур-
накчылар – Кызыл кожуунга бичежек
тракторнун (мини-трактор) дүлгүүрүн
тывысыпшаан, моон-даа соңгаар чаа-чаа
аргалар-биле бурунгаар көрүштүг ажил-
даарын күззэн.

(Уланчызы 3-кү арында).

Хүннүң медээлери

ӨӨРҮП ЧЕТТИРГЕНИН ИЛЕРЕТКЕН

Үер айыыл-халавындан когараан
өг-бүлелерден 20 уругну Тываның дыш-
танылга лагерьлеринге кадыын бы-
жыктырганы дээш Тываның Баштыңы
Шолбан Кара-оолга Иркутск облазының
губернатору Сергей Левченко өөрүп чет-
тиргенин илереткен. "Берге үеде дузаны
кадып, уругларга уттундурбас сактыш-
кыннарны арттырган солун хемчеглерлиг
дыштанылгазы дээш сеткилимниң ханы-
зындан өөрүп четтиргенимни илереттим"
деп, ол бижзэн. Уруглар дыштанылгазын-
дан аңгыда, республиканың чурттакчы
чону, янзы-бүрү албан черлери үерден
когараан Иркутск облазынче аъш-чем,
идик-хеп дээш өске-даа дузаламчыны
чыып чоруткан турган.

АНЫЯК ӨГ-БҮЛЕЛЕР МӨӨРЕЙИ

2019 чылдың ноябрь 2-де Шагаан-
Арыг хоорайда Культура төвүнге "Аныяк
өг-бүлө – Тываның келир үези" деп мөөрей
болур. "Таныштырылга", "Өг-бүлениң
чаңчылдары", "Аас чогаалы" болгаш уран
чүүл деп үш аңгы чадага мөөрейни эртти-
рер. Аңаа киржир күзүлдиг 20-ден 40 хар-
га чедир ада-иелер октябрь 30-ге чедир
ulugkhem.kultura@mail.ru деп электроннуг
адресче чагыг-анкета чоруткаш, 1000
рубль дадывырны төлээри көрдүнгөн.
Харылзажыр телефону: 8-929-358-09-28.

ИЙИСТЕРГЕ СОЦИАЛ ДЕТКИМЧЕ

Тыва Республиканың Чазаа ийи болгаш
оон хөй уруглары төрүттүнгөн ада-иелер-
ге социал телевирилерге хамаарыштыр
доктаалды белеткеп турар. Дун ийистер
төрүттүнгөндө, республика бюджетинден
10 муң рубльди чаңгыс удаа бээр. Бир эвес
Чазак ону хүлээп аптар болза, республика-
да бо чылдың 9 айларында төрүттүнгөн 32
ийистерден 4 ийис чаштарның (Кызылда
– 3, Ак-Довуракта – 1) авалары ук социал
дузаны алыр. Оон аңгыда, регионнун ие
капиталын 50 муңдан 54 муң рубль чедир
өстүрери көрдүнгөн.

ДООЗУКЧУЛАРНЫҢ БИЛИН БЫЖЫКТЫРАР

Күскү дыштанылга үезинде Тываның
күрүне университетинин башкылары
школачыларның күштелдирген белет-
келин чорудар. Программа ёзугаар,
физика, математика, биология, химия
кичээлдеринге доозукчуларның билиглерин
быжыглаары көрдүнгөн. Өөөредилгени
эртөм кандидаттары, доцент чадаларлыг,
арга-дуржулгалыг башкылар чорудар.
Бөгүнгү байдал-биле, республиканың
школаларындан 100 ажыг өөөренкичи
белеткенир күзелин илереткен. Оларның
аразында "Өг-бүлө бүрүзүнге – дээди эр-
темниг уруг" деп төлөвилелдин киржикчи-
лери база бар. Ада-иелеринин дилээ-биле
телевирилгил өөөредилгеден аңгыда, халас
өөредилгени база чорударын башкылар
дугурушкан.

Тываның Баштыңының ажил-херээ ЭКОНОМИКТИГ ХӨГЖҮЛДЕНИҢ КОЛ МАГАДЫЛАЛЫ

Октябрь 26-да Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол Моолче ажилчын сургакчылаашкынның баш бурунгаар түңнелдеринге хамаарыштыр тайылбырны берген. Бирги ээлчегде агаарның таарымча чогу болгаш оон-даа өске боттут чылдагааннар-биле акы-дунмалышкы күрүнелер аразында авиажудуушкун бо удаада болдунмай барганын ол дыңнаткан. Ындыг турбуже, Тыва биле Моол аразында авиахарылзаа тургузар ажилдың уламчылаары, ужуудуушкунуң үезин кызырар, өрттөн чиигедир, кызыгаар, каайлы черлеринге хыналда эртериниң чонгатаарымчалыг болурун аргаларын өөренип көөрү планнаттыганы.

Тываның Баштыңы бирги хүнүнде Моолдун Президентизи Халтмаагийн Баттулга-биле кады Моолдун соңгу чүк талазынче 500 км угландыр, демир-орук тудуунуң чоогунда турар бүдүрүлгелерниң ажил-чорудулгазы-биле танышкан. Кады чоруп тура, дээрги Баттулга Тываның Чазак Даргазынга Россия регионнарының удуртукчуларында туруп көрбээн хүндүткелди илередип, кады ажилдап, боттандырар төлевилелдерге улуг кичээнгейни угландырып, аңаа сонуургалды көргүскени онзагай болган.

“Уламчылап турар демир-орук тудуу сагыш-сеткилге улуг салдарлыг болду. Моол инженерлер, тудугчулар колдуунда чүгле боттун күжү-биле, 1-1,5 чыл дургузунда 414 км орукту доозуптар сорулга салып, бергелерге торулбайн, улуг көдүрлүүшкүнүң ажилдап турар-дыр. Сайзыраңгай орук харылзаазы дээрге-ле, амыдыралдыр дээрзин олар херек кырында билип апкан” – деп, Чазак Даргазы чугаалады.

Чуртталга черлери-даа көзүлбес ажык ховуда цемент бүдүрүлгези туттунуп, чедимчелиг ажилдап турары база онзагай болган. “Мак” деп компанияны үндезилеп тургускан моол өг-бүлө 300 млн. америк доллар чээли алгаш, ийи чыл дургузунда ук тудугну дооскаш, оң ажылын чыл-

да 1 млн. тонна цемент үндүреринге чедир шууда-дып шыдапкан бооп турар. Амгы үениң негелдези-биле туткан бүдүрүлгедө довурак-доозун-даа чок, “ак халаттыг” кылаштап болур. Маңаа хамаарыштыр Тываның Улуг-Хемде Хайыракан дааның чанында чугай дажының чыдымын болбаазырадыр талазы-биле бодалдың бүтпейн барганын Чазак Даргазы хараадап чугаалады. “Республиканың келир үези эвес, а кол нуруузуңда политика-биле холбашкан чылдагааннар-биле 300 чыл дургузунда болбаазыдарып болур чыдымны ажылга-вайн турарывысты частырыг деп бодаар мен. Моолда цемент заводунуң ээзи сайгарлыкчыны Тываже чаладым, бистиң казымал байлаавысты инвестиция дузазы-биле чоннуң эрге-ажыктарынче угландырар аргазын көөр бис” – деп, Шолбан Кара-оол демдеглээн.

Ол чорааш, ТР-ниң Чазак Даргазы база Моолдун Президентизи демир-оруктан 2 км хире черде хөмүрнү артык бүдүмелдерден аштап-арыглааш, Кыдатче үндүр садып турар бүдүрүлгедө база четкен. Ооң ээлери – аныяк оолдар – хөмүрнү уургайдан садып алгаш, автомашиналарга 400 км ырак черге боттарының заводунга чедир сөөрткөш, немелде үне кирип, байлакшыткаш, Кыдатче садып, орулгалыг ажилдап турар. Тываның хөмүрүн чигэт кылдыр чиик өртөккө сатпайн, немелде үнелиг кылдыр болбаазырадырының аргазын тып, күзөлдиг сайгарлыкчыларны сонуургадыры чугула дээрзин Чазак Даргазы чугаалады. Бо болгаш өске-даа шийтпирлерни амыдыралга боттандырарда Моол, ооң-биле Кыдат талаже угланган демир-орук тудуу – хүннүң чидиг негелдези бооп турар.

Оон аңгыда, удуртукчулар Хандагайты – Боршоо хөй талазыг эрттирилге черин ажылгалга кириер талазы-биле ажилды чугаалашканнар. Россияның Президентизи В.В. Путинниң деткимчези-биле, 2020 чылда каайлы черин акшаландырырынга 600 млн. рубльди аңгылаан бооп турар. Келир үеде Моолду таварыштыр Кыдаттың девискээринче дорт эрте бээр автоорукту ажылгап, Кыдаттың кызыгаарынга база хөй талазыг каайлы черин тургузарын демнежи боттандыра дугурушканнар. Сургакчылаашкынның түңнелдери-биле Тываның Тудуг, орук-транспорт комплекзиниң, Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем, Өөрөдиге болгаш эртем яамыларынга тус-тузунда даалгаларны бээрин ТР-ниң Чазак Даргазы дыңнаткан.

Маадыр САНДАН.

НАЦИОНАЛ ТӨЛЕВИЛЕЛ «ӨӨРЕДИЛГЕ»

БОТТАНДЫРАРЫНЫҢ ХУУСААЛАРЫ: 01.01.2019 - 31.12.2024

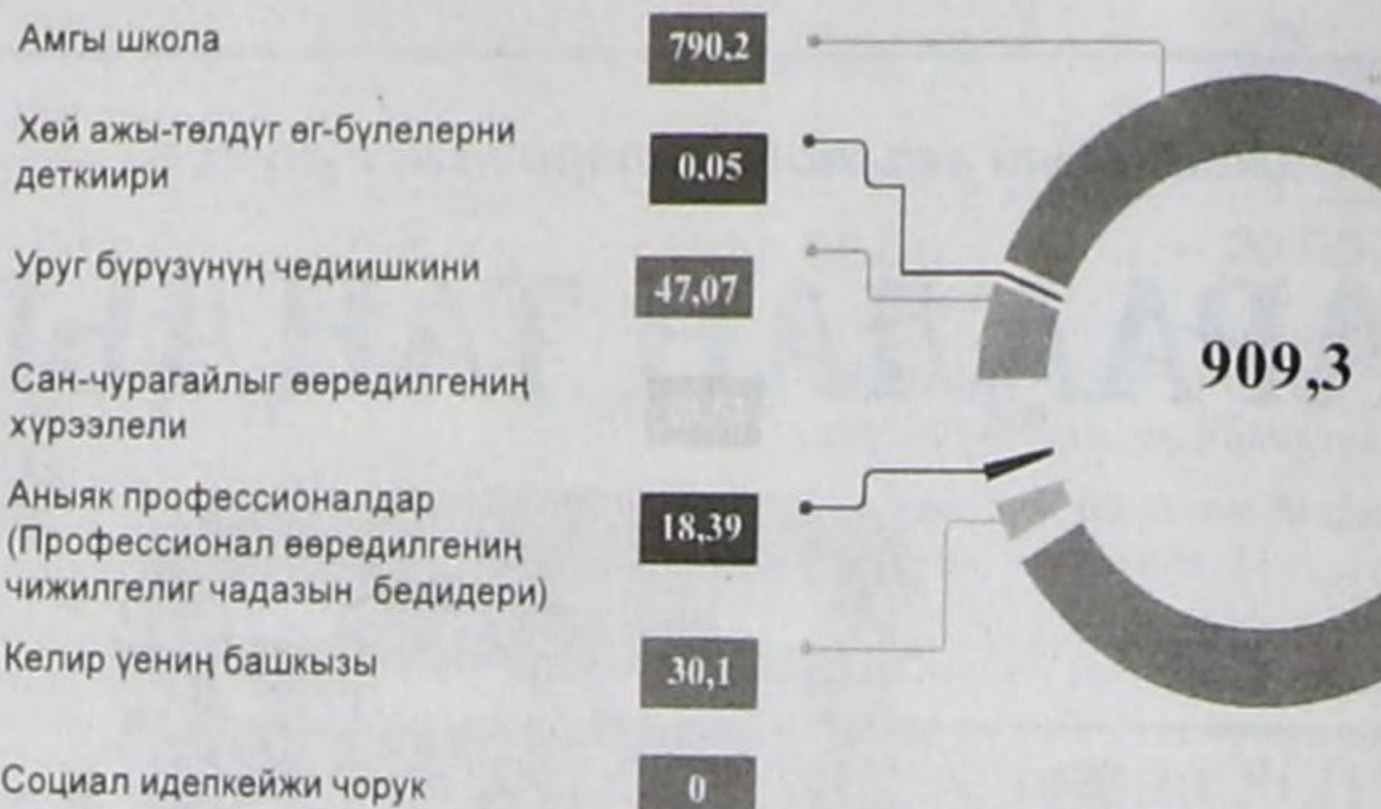
ТУСКАЙ СОРУЛГАЛЫГ КӨРГҮЗҮКЧҮЛЕР БОЛГАШ ЧЕДИП АЛЫР АЖ

Россияның өөрөдигезиниң делегейге чижилгелиг болурун чедип алыр Федерациязының өөрөдигениң шынарының талазы-биле делегейниң сайзы чурттарының санынче кирери.

Россия Федерациязының чоннарының мөзү-бүдүш ыдыктарының, төөгү база культуразының үндезиннеринге кижизиттинген бүгү талазы сайзыраңгай, социалгалыг кижини хевирлээри.

НАЦИОНАЛ ТӨЛЕВИЛЕЛДЕРЖЕ КИРИПТУРАР ФЕДЕРАЛДЫГ ТӨЛЕВИ.

Регион бюджетиниң национал төлевилелдерге 20 көрдүнгөн акшаландырышкыны

ҮНДЕЗИНИ:

783,5 млн. руб. — федералдыг бюджет,

123,8 млн. руб. — республика бюджет,

2 млн. руб. — бюджеттен дашкаар акшаландырышкын.

2019 чылдың кассалыг күүседилгези: 68,0 млн. рубль. (азы 828,2 млн. руб. пландан 8,2 2019 ч. шупту хыналдалыг точкалар - 42, ооң иштинден эрткени - 4; 2019 чылда бүгү хемлер - 132, ооң иштинден эрттиргени - 44 хемчег.

ТУСКАЙ СОРУЛГАЛЫГ КӨРГҮЗҮКЧҮЛЕР БОЛГАШ КОЛ ТҮҢНЕЛДЕР

Төлевилелдин 2024 чылга чедир түңнелдери:

4 чаа школаны тудары:

- Көдээ черлерге 2019-2020 чч., 2023-2024 чылдарга чедир 352 олуттук 2 чаа школаны тудуу;
- Кызыл хоорайга 2020 чылга чедир 1650 олуттук 2 чаа школаны тудар.

2024 чылдың төнчүзүңгө чедир өөрөдиге черлеринге 2002 чаа олуттарны кириер.

Төлевилелдин 2019 чылда түңнелдери:

- ⇒ Сан-чургайлыг база гуманитарлыг профильдиг «Өзүлдениң төптерин» тургускан;
- ⇒ Кызыл хоорайның Ангар бульварында 825 олуттук чаа школа тудуу;
- ⇒ Тес-Хем кожуунуң Ак-Эрикте 176 олуттук чаа школа тудуу;
- ⇒ Көдээ школаларның 12 спорт залдарының капиталдыг септелгези:

- Чөөн-Хемчик кожуунуң МБӨЧ Теве-Хая ОШ;
- Тес-Хем кожуунуң МБӨЧ Шуурмак ОШ;
- Тере-Хөл кожуунуң МБӨЧ Кунгуртук ОШ;
- Кызыл кожуунуң МБӨЧ Кара-Хаак ОШ;
- Бай-Тайга кожуунуң МБӨЧ Шуй ОШ;
- Мөңгүн-Тайга кожуунуң МБӨЧ Мугур-Аксының № 2 ОШ;
- Өвүр кожуунуң МБӨЧ Саглы ОШ;
- Сүт-Хөл кожуунуң МБӨЧ Кара-Чыраа ОШ;
- Таңды кожуунуң МБӨЧ Межегей ОШ;
- Улуг-Хем кожуунуң МБӨЧ Хайыракан ОШ;
- Эрзин кожуунуң МБӨЧ Эрзинниң С. Чакар аттыг ОШ;
- Барыын-Хемчик кожуунуң МБӨЧ Шекпээр ОШ.

5 ажык спортчу шөлчүгештерниң дерилгези:

- Улуг-Хем кожуунуң МБӨЧ Көк-Чыраа ОШ;
- Кызыл кожуунуң МБӨЧ Терлиг-Хая ОШ;
- Каа-Хем кожуунуң МБӨЧ Сизим ОШ;
- Чеди-Хөл кожуунуң МБӨЧ Сайлыг ОШ;
- КБӨЧ Кызыл-Арыг школа-интернады.

Эрзин кожуунуң МБӨЧ Нарын ОШ "Старт"; Чаа-Хөл кожуунуң МБӨЧ Чаа-Хөл ОШ "Олимп"; Өвүр кожуунуң МБӨЧ Хандагайты ОШ "Олимп"; Сүт-Хөл кожуунуң МБӨЧ Суг-Аксы ОШ "Юность"; Таңды кожуунуң МБӨЧ Усть-Хадын ОШ "Олимпик".

Тес-Хем кожуунуң МБӨЧ Э.Б.Сырат; Берт-Даг ОШ "Юность"; Мөңгүн-Тайга кожуунуң МБӨЧ Мугур-Аксының №1 ОШ "Азимут"; Каа кожуунуң МБӨЧ Кундустук ОШ "Туризм"; Тайга кожуунуң МБӨЧ Тээли ОШ "Мөңгүлек"; кожуунуң МБӨЧ Тоора-Хем ОШ "Азас".

ТАРААЛАҢ ТАҢДЫ СЫНЫ

Тончуу. Эгези 1-ги арында).

Таңды кожуунуң чагырга даргазы Алик Монгуш социал-экономика хөгжүлдүзү үрө-түңнелдиг ажилда-нын, ийи чылдың дургузунда арылга шөлдерин улгатты-ып, бедик, чаагай дүжүттү малдың баш санының өзүп-ленинге Тываның Чазаан-болгаш Көдээ ажил-агый амызының кириген үлүүн дем-аглыз. Мал, чер ажилына едишкени дээш Өвүрдөн чек Самбуу, Улуг-Хемден айма Шалган, Межегейден рес-оол Сарыглар болгаш келер-даа ТР-ниң Чазааның, Хуралдың болгаш Көдээ ажил-агый амызының хүндүлел ахктеринге төлөтпиг болган. Ол ышкаш Таңды кожуунуң хүндүлүг хамаатызы» деп атты дээ ажил-агый адырының очуну Соңгукчу Монгушка, Таңдының көдээ ажил-агый амызы алдарлыг ажилдакчызы» деп хөрек демдээн Александр Боровиковка тывыскан. «Чечек-лген Бай-Хаак суурувус» деп өөрөйге Бай-Хаак школазы илекчи болган, ийги черни ндының арга-арыг ажил-агый, 3-күзүн кожуунуң төп эм-агези болгаш өске-даа идеп-ажи коллективтерни шаңнап-ахтаан. Бо мөөрейге Кызыл-Хуун база шылгарап үнгеш, анал-макталга төлөтпиг бол-ына өөрүп четтиргенин дам-атканнар.

ДЕЛГЕЛГЕДЕ САРЛЫК СҮДҮ

Көдээ ажил-агый делгел-инде кандыг чемнерни чок-арил?! Ырак-узак Мөңгүн-йганың Кызыл-Хаядан кел-н төлээлер сүттен кылган

ак чемнерни, ыштаан эъттен янзы-бүрү аъш-чемни делгепкен. Делегацияны «Мөген-Бүрен» бүдүрүлгезинин директору Өшкү-Саар Ооржак боду баш-тап алгаш келген. Бай-Тайганың

чылары тарып өстүрүп алган арбузтарын чонга халаска үлөп турду. Оон аңгыда, тус черниң араттары боттарының бараан-нарын садып-саарып алганнар. А оларның чоогунда Каа-Хем

Таңды кожуунуң Хүндүлүг хамаатызы Соңгукчу Монгуш.

Кызыл-Дагдан 72 харлыг Мука Иргитовна сарлык сүдүн, эд-дин, шиме арагазы, чодураалыг чөкпек, кургадап каан ааржыдан бээр садып олур. Кызыл-Даг суурда арат ажил-агыйын оглу Чоргаар-биле кады ажыдып ал-ганын ол чугаалады. Таңдының чурттакчылары Мөген-Бүренден эккелген ак чемни, Бай-Тайганың сарлыгының эддин аажок со-нуурган, садып ап турдулар. Сарлык эди 280 рубль, чөкпек, саржак, курут — 50, 60 рубльден өрү.

Таңдының сайгарлыкчылары Джамиля Оюн ногаа аймаан-дан дузаан чемнерин, а Мария Бугалдай далгандан быжырган аъш-чемни делгеп саткан. База республикада билдингир арат Михаил Санниковтуң дузалак-

гаш, дааранып, огород ажылы кылып чоруур мен. Эмнелгеге үр чылдарда ажилдап келдим, амгы үеде бодумнуң кылган барааннарымны садып, дел-гелгелерде киржип турар мен» деп, Надежда Ивановна чугаа-лады. Бии-Хем кожуунуң «Ар-тыш» бүдүрүлгези, Балгазының аграрлыг техникумунуң сту-дентилери ногаадан дузаан чемнерни, ыштаан хаан эддин, чыжырганадан суксуннарны делгелгеге садып-саарып алы-ры-биле эккелгеннер. Бай-Хаак суурун сайгарлыкчылары кар-

рывыс кыштагларынче көже берген, амдызында байдал эки. Малга кыштадыр бээри-биле сиген-ширбиилди Чөөн-Хемчик кожуундан сөөртүп алган бис. Кыштың үш айларының кадыг шириин соогун эртип алзывыс-сала, ажырбас чүве. Бо байырла-да бүдүрүлгевисте кылып турар национал аъш-чемниң дээжизин шуптузун делгеп салдывыс, таңдыжылар мурнун былаажып, сонуурган садып ап турлар».

Алексей Донгак, «Тор-галыг» мал ажил-агыйлыг бүдүрүлгениң даргазы: «Бистиң ажил-агыйывыста шээр мал тудуп турар алды кодан бар, оон иштинде өшкү кирип ту-рар. Бо чылдың он айларының түңнелдери-биле малчын ко-даннарда 2400 ажыг шээр мал бар. А сиген-ширбиилди Сарыг-Хөл сумузунуң девискээринде шөлүвүстен барып кезип алгаш, малчыннар боттарывыс чеди-рип берип турар бис. Чылдың-на мал ажилының үрө-түңнелин үндүрүп, мурнакчыларны шаң-нап-мактап турары эки-дир, чылыг-чымчак сөстөргө, байыр чедиришкенинге каттыжып, моон-даа соңгаар мал бажының баш санын өстүрер дээш кызып ажилдаар сорулгалыг бис».

Соңгукчу Монгуш, Таңды кожуунуң хүндүлүг чурт-такчызы: «Тываның көдээ ишчилеринин ажил-агыйын деткип, шаңнап-мактап тура-рынга өөрүп тур мен. Мен база бүгү назынымда көдээ ажил-агыйга бараан болуп келдим. Күрүңгө үлүг-хуумну кириш-тирип чорааным дээш, бөгүн меңээ «Хүндүлүг хамааты» деп хөрек демдээн тыпсып тура-рынга өөрүп тур мен. Таңды сыннарында байырлап келген көдээниң мурнакчыларына ба-йыр чедирип, шудургу, бурунгаар көрүштүг ажилдаарын, малдан-на халбактанып чоруур болзу-вусса, бай-шырак чурттаар бис, бо ажилды-ла кызып шуудадып чоруулунар деп кыйгыра-дыр мен».

Көдээ ажил-агыйның хоо-чуннарының үнелиг чагыг-сүмези кончуг чөптүг. Малдыг кижизе кээде каас, тодуг-до-гаа чурттаар, мону ылаңгыя аныяк-өскөн черле утайн, мал, чер ажил-агыйын сайзырадып чорза эки. Шаг-төөгүдөн бээр тараалаң Таңдыда эрес-кежээ көдээ ишчилер ам-даа звэже-вээн. Республиканың ырак-чоок кожууннарындан келген көдээ ишчилер байырлалын мындыг хевирлиг өөрүшкү-маңнайлыг эрттиргеш, моон-даа соңгаар эки түңнелдиг ажилдаар сорулгалыг байырлашкаш, аал-оранынче аъттаныпканнар.

Ася ТҮЛҮШ.

Хенче-Кара МОНГУШТУҢ тырттырган чуруктары.

Таңды кожуунуң чагырга даргазы А. Монгуш көдээниң хоочуну А. Боровиков-биле.

кожуундан келген сайгарлыкчы Надежда Миненко улуг чоргаар-биле тыва национал хепти кедип алган, арын-шарыйында өөрүшкү долган хүлүмзүрүп тур. Ол ногаадан кылып, белеткээн чемнерин, ранеткадан суксунну база бодунуң даарааны ойнаар-кыстарын сонуургадап делгээн. «Хүндүлүг дыштанылгада бол-

тофель, кызыл-тас дүжүдүн, дүрүг сигенни, азырап турары тоолайлары база садып турган.

Ол аразында кожууннар-дан келген көдээ ишчилер боттарының бодалдары-биле үлөштилер:

Өшкү-Саар Ооржак, «Мөген-Бүрен» унитарлыг бүдүрүлгениң директору: «Бистиң малчынна-

Делгелге үезинде.

Балгазында аграрлыг техникумунуң сургуулдары.

Каа-Хем кожуундан Надежда Миненко.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

С.С. Григорьевти Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле

шаңнаарының дугайында
Орук ажил-агыйының адырынга ачы-хавыязы болгаш хей чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле күш-ажылдың хоочуну Степан Степанович Григорьевти шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

2019 чылдың октябрь 18 № 223

Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаарының дугайында
Россия Федерациязының Тыва Республика биле Казах Республиканың аразында эп-найыралдыг харылзааларны быжылгаарынга кириген үлүг-хуузу, спорт талазы-биле үре-түннелдиг кады ажилдажылгазы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Калинур Касыбаевич Болысовту – Актюбинск облазының акиминиң чөвүлөкчизи;

Даурен Еркинович Жабасовту – Казахстан Республиканың Актюбинск облазының Спортчу хуреш федерациязының вице-президенти;

Марат Айтуганович Койлыбаевти – «Ер-Бакыт» спорт-патриотчу клубтун президенти.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

2019 чылдың октябрь 18 № 224

«Тыва Республиканың алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты О.С. Уразалинге тыпсырының дугайында

Россия Федерациязының Тыва Республика биле Казах Республиканың аразында эп-найыралдыг харылзааларны быжылгаарынга кириген үлүг-хуузу дээш «Тыва Республиканың алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты Казахстан Республиканың Актюбинск облазының акими Ондасын Сеилович Уразалинге тыпсыр.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

2019 чылдың октябрь 18 № 225

Тыва Республиканың күрүне шаңналдары-биле шаңнаарының дугайында
Кадык-камгалал системазынга ачы-хавыязы болгаш хей чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш «Тыва Республиканың кадык камгалалының алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Валентина Орус-ооловна Салчакка – «Барыын-Хемчиктин кожуннар аразының эмнелге төвү» Тыва Республиканың кадык камгалалының күрүне бюджет албан чериниң баштайгы хандамыр салбырының эргелекчизи.

Хей чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш «Тыва Республиканың культуразының алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты тыпсыры болза:
Маадыр Шомадырович Кууларга – «Тыва Республиканың Күрүне архиви» күрүне бюджет албан чериниң кол специалисти.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

2019 чылдың октябрь 21 № 226

Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаарының дугайында

Өөредилге адырынга хей чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Зоя Дажыевна Маадыны – Чаа-Хөл суурнун «Чодураа» уруглар садының школа назыны четпээн уруглар өөредилгезиниң муниципалдыг бюджет албан чериниң кижизидикчи башкызы.

Спорт болгаш күш-культура адырынга хей чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Артур Мофурович Хомушкуну – «Барыын-Хемчик кожуннун олимпийжи курлавыр спорт школазы» Тыва Республиканың күрүне бюджет албан чериниң тренери;

Сайхо Мөгеевна Хомушкуну – «Барыын-Хемчик кожуннун олимпийжи курлавыр спорт школазы» Тыва Республиканың күрүне бюджет албан чериниң директорунун оралакчызы.

Өөредилге адырынга хей чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Елена Николаевна Тимошенко – Россияның Эртемер академиязының Сибирь салбырының бойдус курлавырларын комплекстиг шингээди алырының Тываның институту күрүнениң федералдыг бюджет эртем албан чериниң башкарыкчы инженери.

Хей чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Владимир Андреевич Амбаржини – күш-ажылдың хоочуну;

Татьяна Антоновна Чучунну – күш-ажылдың хоочуну.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

2019 чылдың октябрь 21 № 227

Тыва Республиканың күрүне шаңналдары-биле шаңнаарының дугайында
Эртем адырынга ачы-хавыязы болгаш хей чылдарда үре-түннелдиг ажилы дээш «Тыва Республиканың алдарлыг эртем ажилдакчызы» хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Зоя Кыргысовна Кыргыска – Бүгү-делегийн «Хөөмей» эртем төвү күрүне бюджет албан чериниң директору.

Бедик чогаадыкчы чедишкиннери дээш «Тыва Республиканың алдарлыг

артизи» хүндүлүг атты тыпсыры болза:
Сайзана Арсеньевна Сюрюнге – «Тываның В.М. Халилов аттыг күрүне филармониязы» күрүнениң автономнуг албан чериниң ыраажы-солизи.

Культура болгаш уран чүүл адырынга ачы-хавыязы, хей чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш «Тыва Республиканың культуразының алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Валентина Феоктистовна Охотникова – күш-ажылдың хоочуну.

Өзүп олар салгалды өөредилгеге болгаш кижизидеринге ачы-хавыязы база хей чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш «Тыва Республиканың өөредилгезиниң алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Светлана Ховалыговна Сарыг-Ламага – Улуг-Хем кожуннун Торгалыг суурнун иити өөредилгениң муниципалдыг бюджет албан чериниң эге класстар башкызы;

Галина Сарыгларовна Томбулакка – Барыын-Хемчик кожуннун «Кызыл-Мажалык № 2 иити өөредилге ортумак школазы» иити өөредилгениң муниципалдыг бюджет албан чериниң математика башкызы;

Оюмаа Хомушкеевна Чимитке – Тыва Республиканың «Тываның сайгарлыкчы чорук техникуму» күрүне бюджет өөредилге албан чериниң бүдүрүлгө өөредилгезиниң мастери.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

2019 чылдың октябрь 22 № 228

Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаарының дугайында
Культура адырынга хей чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Наталья Ивановна Сорокинаны – «Туранның уругларның уран чүүл школазы» Бии-Хем кожуннун немелде өөредилгениң муниципалдыг бюджет өөредилге албан чериниң директору;

Ирина Владимировна Сухованы – «Туранның уругларның уран чүүл школазы» Бии-Хем кожуннун немелде өөредилгениң муниципалдыг бюджет өөредилге албан чериниң уран чүүл салбырының башкызы;

Айнаш Кой-ооловна Хертекти – «Туранның уругларның уран чүүл школазы» Бии-Хем кожуннун немелде өөредилгениң муниципалдыг бюджет өөредилге албан чериниң ыры талазы-биле класзының башкызы.

Өөредилге адырынга хей чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Елена Александровна Агееваны – Чаа-Хем кожуннун Сарыг-Сеп суурнун холушак хевириниң № 5 «Родничок» уруглар садының школа назыны четпээн уруглар өөредилгезиниң муниципалдыг бюджет албан чериниң логопед башкызы;

Валентина Кыргысовна Белекти – Улуг-Хем кожуннун Торгалыг суурнун иити билигин ортумак школазы иити өөредилгениң муниципалдыг бюджет албан чериниң структурлуг кезээ «Чечек» уруглар садының кижизидикчи башкызы;

Клавдия Наксыл-ооловна Давалай-

ны – Чаа-Хем кожуннун «Күсүрнун иити билигин ортумак школазы» иити өөредилгениң муниципалдыг бюджет албан чериниң директору

Алена Кызыл-ооловна Даганы – Улуг-Хем кожуннун Ха суурнун холушак хевириниң «С. уруглар садының школа назыны уруглар өөредилгезиниң муниципалдыг бюджет албан чериниң эргелекчизи»

Анна Достай-ооловна Моголо – Барыын-Хемчик кожуннун «С. суурнун иити билигин ортумак школазы» иити өөредилгениң муниципалдыг бюджет албан чериниң эге класстар башкызы;

Менги Нагаан-оолович Оорун – Бии-Хем кожуннун «Туран хоора» 2 иити билигин ортумак школазы иити өөредилгениң муниципалдыг бюджет албан чериниң тыва дыл болгаш башкызы;

Айлаң Болат-ооловна Салчакка – Бай-Тайга кожуннун Кызыл-Даг Х.А. Анчимая-Тока аттыг иити билигин ортумак школазы иити өөредилгениң муниципалдыг бюджет албан чериниң математика болгаш физика башкызы;

Артур Кара-оолович Салчакка – Улуг-Хем кожуннун Хайыракан иити билигин ортумак школазы иити өөредилгениң муниципалдыг бюджет албан чериниң технология башкызы;

Надежда Монгушовна Сатты – Хөл кожуннун «Ак-Туруг иити билигин ортумак школазы» иити өөредилгениң муниципалдыг бюджет албан чериниң тыва дыл болгаш чогаал башкызы;

Көдээ ажил-агый адырынга хей чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Роман Робертович Гельман – «Бии-Хем кожуннун «Туран» кыды-латтыг ханы-салгалыг иити тракторизи;

Орлан Маадыр-оолович Кары – Чаа-Хөл кожуннун Чаа-Хөл суурнун дузалал ажил-агыйының тракторизи;

Артур Маадыр-оолович Касы – Чаа-Хөл кожуннун Чаа-Хөл суурнун (фермер) ажил-агыйының тракторизи;

Эрес Лопсанчапович Мандан – Улуг-Хем кожуннун «Оргадай» ажил-агый хереглел кооперация даргазы;

Вячеслав Чадамбаевич Оорун – Улуг-Хем кожуннун Арыг-Үзүү арат (фермер) ажил-агыйының башкызы;

Байлак Багай-оолович Хертекти – Мөңгүн-Тайга кожуннун Мугур суурда арат (фермер) ажил-агый башкызы, муңчу малчыны.

Хей чылдарда ак сеткилдиг ажилы болгаш кадык камгалал системазы хөгжүлдесинге үре-түннелдиг кады дажылгазы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Игорь Владимирович Мандан – «Иркутскиниң күрүнениң медицина университети» Россия Федерациязының Кадык камгалал яамызының өөредилгениң федералдыг күрүне бюджет өөредилге албан чериниң ректору

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

2019 чылдың октябрь 22 № 229

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ АЙТЫШКЫНЫ

2019 чылда Тыва дыл хүнүгө тураскааткан айда кылып чорудар хемчеглерниң планын бадылаарының дугайында

2019 чылдың октябрь 22-де № 449-р Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Баштыңының «Тыва дыл хүнүнүн дугайында» 2016 чылдың январь 18-те №11 Чарлыын, Тыва Республиканың Чазаның «2017-2020 чылдарда тыва дылдың сайзыралы» Тыва Республиканың күрүне программаны бадылаар дугайында 2017 чылдың апрель 7-де №152 доктаалын күүседирбиле:

1.2019 чылда Тыва Республикага Тыва

дыл хүнүгө тураскааткан айда кылып чорудар хемчеглерниң планын бадылаар (моон ыңай – хемчеглер планы).

2.Хемчеглер планының күүселдезин угулап-баштаар Тыва Республиканың күүседикчи эрге-чагырга органы кылдыр Тыва Республиканың Өөредилге болгаш эртем яамызын доктаадыр.

3.Хемчеглер планының күүселдезин дээш харысалгалыг черлер 2019 чылдың

ноябрь 10-га чедир Тыва Республиканың Өөредилге болгаш эртем яамызынга хемчеглер планының күүселдезиниң дугайында медээлерни кирир.

4.Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы республиканың массалыг информация чепсектеринге болуп эрткен хемчеглерни чырыдарыга деткимчени көргүзөр.

5.Тыва Республиканың муниципалдыг тургузулар администрацияларының даргаларына:

2019 чылдың Тыва дыл хүнүн эрттирер талазы-биле хемчеглерниң планын бадылаарын сүмелээр;

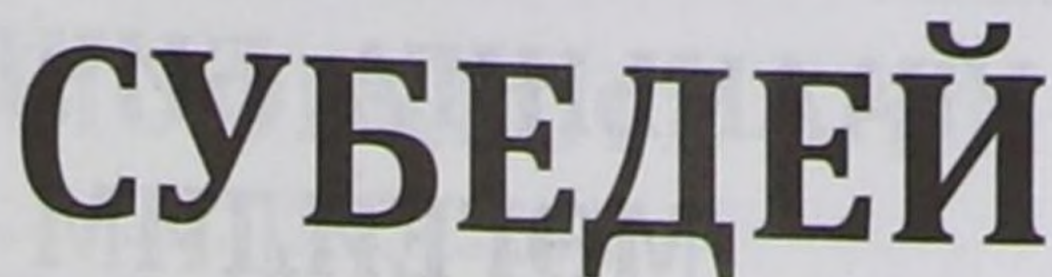
2019 чылдың ноябрь 10-га чедир

Тыва Республиканың Өөредилге болгаш эртем яамызынга хемчеглер планын күүселдезиниң чорудулгазынын айында медээни бээр.

6. Ук доктаалды «Шын» биле «Винская правда» солуннарга партия «Эрге-хоойлу медээлериниң алынуу» интернет-порталы (www.ergo.gov.ru) болгаш «Интернет» информация-телекоммуникация четкизинде Тыва Республиканың албан ёзузунун сайтына салыр.

7. Бо Айтышкынның күүселдезин контролду бодумга арттырдым.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының оралакчызы О. НАТ

A black and white photograph showing four men seated at a table. The man on the far left is older, wearing glasses and a dark jacket. Next to him is a man in a patterned jacket, also wearing glasses. The third man is wearing a dark suit and glasses. The man on the far right is wearing a dark suit and a patterned tie. In the foreground, a bouquet of flowers is visible on the table. The background is slightly blurred, showing some foliage.

Шаңгыр-оол МОҢГУШ.
Ада ТЮЛЮШТУҢ
тырттырган чуруктары.

ШЫЛГАРААННАРНЫ ШАҢНААН

Улуг чогаалчының юбилейинге

МЕРГЕН УГААНЫНГА, БИЧЕ СЕТКИЛИНГЕ МӨГЕЙДИМ

Тыва чон, бис, кайгамчык биче сеткилдиг, мерген угаанның чогаалчылык чораанывыска чоргаарланып чоруур бис. Амгы үениң кижилери ооң үежилери болганывыс онзагай болгаш кайгамчык. Александр Александрович Даржай — ханы уткалыг шүлүктөргө, чогаалдарның автору. Ооң адын дыңнаваан кижилер төрээрн Тывавыста чок дизе, черле хөөредиг болбас.

Делегейде төрүттүнген кижилер бүрүзү үнелиг, ынчалза-даа тыва чонунун бир төлү Тывавыстың төөгүзүндө арткан, ооң сөстөрүнүн ужу-утказын, шүлүктөрүнүн тургузуун ажы-төлүсү, оларның ажы-төлү сайгарып, өөренип, мерген угаанның чагыларын эдерип чоруурлар.

Тываның Улустун чогаалчызын дужуп, оларның өг-оранын чаңгыс эвес кирип, Александр Александрович, Мария Доңаковна Даржайларның аяк шайын ижер аас-кежиктиг болган мен. Ат-алдары алгаан, бүгү Россияда хүндүлүг чогаалчывыстың биче сеткилин, дузааргаан амдыгаа чедир үнелеп, аңаа мөгейип чоруур мен. Чогаалчывыс аарып чыткан хирезинде безин, бажыңыңа кире бээр, орнундан туруп келгеш, кижиге аяк шайын куда бээр, хүндүлээчел кижилер болгай.

Эвилең-ээлдек чорукту, чонун хүндүлээрин «Көс» деп шүлүгүндө мынча деп бижээн:

Үнгөн-кирген чону дээнде, авам кончуг,
Үргүлчү-ле сагыш аараан, човаан оорар...
...Чаагай чаңың, авам нүүрүн баскыратпайн,
Чагыын утпайн, хажык чокка сагып чор мен:
Орай дүне келген аалчаа эжиим ажык,
Одум чылыг, хөнекте шай изиг турар.

Көшкүн чонувустун, ада-өгбелеривистиң ызулуг салгачызы, ада-ием, төрээрн кижилерим-биле дөмей, кончуг хүндүлээр, үнелээрим эргим кижилериниң бирээзи база ол. Чогаалчының сөзү-даа, кылып чоруур чүүлү-даа чаңгыс, ол болза: чонун, кижилерини хүндүлээр. Аксы-сөзүнүн чылыгы, философузу хей шүлүктөрүндө көстүп турар.

Өгленген уругунуң, оолдуң ада-иези ажы-төлүсү аас-кежиктиг чурттазыннар дээш, бажың-балгатты кылып, хей акша көпеектиг куда-дойну эрттирип берип турар. Чамдызының ол бай-байлактан бажы дескинип, чон кырынга «ужуп» эгелээр. Ындыг кижилер дугайында А.А. Даржайның шүлүү бо:

Кире бээр сен. Мендилээр сен. Уткуй турбас.
Олур дивес. Өрээл ишти өлүг ыржым.

Оорган арта дидиренчиг соолаш кынныр...

...Хаваан дүйүп, «Чүге келдиң?» диген соонда,

Катап дагын саазын чыттааш олуруптар.

Оон өске шүлүгүндө ол-ла темазын уламчылаан:

Дээди эрге, таңма туткаш, өскелерден

Дендир бедип, ылгалдым деп бодай бербө.

Аңгы чогаалчы Джон Рёскин мынча деп чугаалаан:

«...Өгленген аныктарның бир дугаар болгаш ыдыктыг хүлээлгези — чуртталгазынга өөрүүрү база өскелерге өөрүшкүлүг бараан болуру» («Афористика» деп номдан).

Аныянда шала доскут, кенен болгай,

Ак-даа чүүлү кара кылдыр салчап болур.

Дошкун каржы, хажыгай чаң эриг чүрээр

Дошталдырып доңурбаанда, хай дээр херек.

Чонувустун чогаалчызы аныяк-өскенни эки чагыыр, ажы-төл улуг улусту дыңнап, салым-чолдун «өдүрээрн часса-даа, хөлүн часпас» кылдыр өөредиин сиңирер болза эки деп, сургап чораан.

Чуртталгада кижиктерниң

Шуптузунга четкеш,

Нояннар дөг моюн долгап,

Нояннар дөлүм!

Ол дээр, байың бергеш, бедик эрге-дужаалдыг, ажил-агылыг апаргаш, каян-даа улуг сеткил сеткивейн көр дээр чагы-сүме болур.

А. Даржай авазының сургаашкынын, философу бодалдарын мынчаар шүлүк чогаалыңа илереткен.

Кырган-ирей баары-биле ол-ла чүн боор,

Кылчаш кыннып, эрте берип, канчаарың ол?

Төрөл билбес дөңгүр көк буга сен бе...

«Тоткан эник ээрин ээрген чүве дээр» деп,

Домак-тоолга каттышканың ужуру чүл?..

Киргин өйнүн көгүү шураан бууразы дег,

Кизиредир челип турар кежээ-дир сен

деп алгы-кышкы салып турар ажы-төлүсү шоода аарак, бижээни ол.

Буян-кежик дугайында чогаалчы мынчаар шүлүктээр:

Чону дээштиң билин, күжүн харам чокка,

Човаг билбейн, өргүп чоруур ындыг кижилер

Оруу ажык, караа көскү, кулаа дыжы,

Омаа бедик, олчазы хей, элбек джир.

Хүндүктелди көргүзерин дыка хей улус билбес, чор-

гаар мен деп бодун санап чоруур болгаш даг дег улуг сеткилин көргүзүксээрин чогаалчы база эскерген.

Хайыралыг төрээрн чонум,

Каяа-даа бол чораанымда,

Хүндүлээр дедир барып,

Хүлгө черле олурбаан мен...

Хаайым-биле малгаш эжип,

Хаваан болуп хуулбаан мен.

А.А. Даржай төрээрн тыва дылывыска тураскааткан хүннү сүржүп, чоруур бетинде ону кылып каанынга, кайгамчык байырлап апаарыңа өөрүп олурар чүве. Ол солун бодалды чогаадып, ону чазак, күрүнө деңнелинче үндүрүп, чонга улуг белек болганыңа амырап турду ийин.

Чогаалчының «Ожук дажыңа чалбарыг» деп номундан:

Өй-шаанда көргүскөн дузаламчы

Хемчээли азарганчыг хензиг-даа бол,

Өртөмчөйниң боду ышкаш улуг чаагай.

Буяны уттуру — чүдөн баык хайлыг бачыт.

Чаг берген кижиле чаргылдашкаш,

Бужар атка чедингенер кайы көвей.

Хирлиг сеткил, хилинчектиң дазыл-дөзү —

Килең шугул, ушта-сокпа, адааргал

Кижилерге аас-кежик өргүп чорбаан.

Аныяк, чалыы уругларга, оолдарга, угаан медресели «хирге», улуг сеткилге алыскан кижилерге арга-сүме харын-даа кыйгырып болуп турар дараазында одуругларны чижек кылдыр кирип болур:

Кажанда-даа мерген сөстү дыңнап чору!

Дүмбөй кара караңгыны өттүр чырып

Кайгамчыктыг хуулгазын чырык ол боор.

Аравыста чонун бактаар, ада-өгбезин үнелевес кижилер бар, а Александр Даржайның угаадыгы шүлүктери оларга өөредиг болуру чугаажок. Чонунга, чуртунга, төөгүзүңе ынакшыл дугайында Александр Александровичиң бижээн шүлүү:

Ынакшылды, ажил-ишти сүзүк кылгаш,

Ырлап чор мен, йөрээл чор мен, Өгбемниң өө!

Чонум алгаар үнү меңз шаңнааның дээш,

Чолдуг чүрээм, четтиргенем сөглөп тур мен.

Бөөдөй өггө далган нугуп, хойтпак ижил,

Бөдүүн чонум буяныңа мандып өстүм,

Хей-ле чылда аңаа ырым сөңнеп чордум.

Бергелер турган деп бижип турар, ынчалза-даа, чогаалчының өөрүп четтиргенин, чонунга ынакшылын көргүскөн шүлүктөрдөн билдинип кээр:

...Кааң хүннөр

Чүрээм чылдып, өөртүп чораан.

Онза чараш, эки улус

Оруумга хей таварышкан.

Сагыш ышкаш айлаш чоруум

Чажыды-ла ында чүве.

Кижилер сеткили чырып, чылып келир сөстөрнү чугаалап чорунар, Александр Александровичиң буянын сөстөрүн катаптаалы:

Буян кылган кижилерни

Бурганнар деп йөрээдим.

Шуптузунга чалбардым!

А.А. Даржайның чугаалары

Орай күс. 2013 чыл.

«Шышпыктарның шышпынче кым-даа эки белеткенип тургаш, халбактанып үнө берип болур.

Сеткилдиң эң-не бедик шышпык бажы деп чүве бар, ол бедикти чаалап алган кижилер ховар.болур. Бо мээр бодалымче чүнү кирип турар дээр, сагыштың бичези, арыг чараш арын-нүүр-дүр. Сеткилдиң бедиин теп турар улус-тур силер, ол дээр силерге четтирдим, буяныңар доктаазын.

Кышкы бүргөг хүнде ажаанзырап, силерден чырык, эки күш алдым, чорук херээм бүдө берди. Чыл төнөр турда, канчаптар чор, бүгү аргаларны ажыглааш, чадап каан херээм, силерниң ачыңарда 1 минута 45 секунда ишинде бүдө берди, шакты шуут көрүп алгаш, кирген кижилер мен.

Шыргай булут аразында, дээр ордузунда көстүп келген хүн ышкаш болдунар, ындыг база болгулаар-дыр. Херек бүдүрүп чадап, муңгарап турган бодум, силер-биле чугаалашкаш, сагыш-сеткил чырып бергеш, даргаже киргеш, херээм эки бүдүрдүм. Силерге ужурашканым, кайгамчык чаян болган. Энергияңар, күш-шыдалыңар кыптыгып чоруур-дыр. Ал-бодуңар, ажы-төлүңер делгереп-ле чо-

руур болзун, олча-омак, аас-кежик арбын, сүлдө-сү бедип-ле чоруур болзун!» — деп, хүндүлүг чогаал чугаазын доосту.

Ол чугаалап турган чүүлүн, чогаалчы 2014 үнгөн «Ожук дажыңа чалбарыг» деп номунда м шүлүктээр:

Шышпыктыва кижилер болган үнө албас,

Шыдамыктың шыдамы-ла ынаар үнөр.

Сеткил бедии четкен кижилер оон ховар.

Тываның Хей-ниити палатазынга Тываның у чогаалчызы Александр Даржай-биле ажылдаан м рал аразында ол чугааланы бээр, ону бижип алга 2015 чылдың январь ай.

"Кыш дээр чонувуска шылгалда. Тыва көшкүн амыдыралы — соок, дошкун кышка чагыртыры, ынч бүгү-ле ажылы кышка белеткел болур.

Чүге тыва чон улустун харын айтырар турга болза каш харлыг кышты эртиңер деп айтырып т ол. Көрүңерден, кайы-даа чонда ак хар-биле кизынын дөмейлевейн чоруур. Чай кээр өөн чылы дээр, бөлүк аалдар кидизин салыр. Сиген кезер кургаптар. Бүгү амыдыралы — кыш-биле демисел, белеткел."

2015 чылдың ноябрь. Бажыңыңа чугаазы.

"Нет больших и малых народов.

Нет больших и малых языков.

Все народы, все языки велики" — деп, Александр Александрович чугаалады, бодунуң болду бе азы кы чугаазы болганын билбейн барган мен, саазыным дедир туткаш, авторун айтыпайн бижип алган бо. Автору та боду, та кымны.

"Тыва кижилер бүрүзү төрээрн дылын камназын, ары гай чон-дур бис. Тыва Республиканың тыва дыл дуга да хоойлузун депутат тургаш кылдырган мен. Бо х дыл дугайында байдалды бодап кээр, ыгласканың Шагаага чедир канчап шыдажып алырыл. Ачам авамның, акыларымның, дуңмаларымның баар хүлээлгем күүседип каан мен. 71 харны харладым.

Тыва дыл хүнүн тургузар саналдыг улуг Дарга бан Валерьевиче (Ш.В. Кара-оол) кирген мен. гавыс деткиди. Тыва дыл хүнүн кылыптар болзу дылывыстың сайзыраарыңа канчаар-даа аажок болур".

Дамды-даа дег аас-кежикти бедикке үнелеп б кижиниң бирээзи, дыка мерген угаанныңа душканы чуртталгамның оруктарыңа таварышкан сая чечектеримниң бирээзинге дөмейлээр мен. Чуртталга оруктары дески эвес, бергелерге таварышкаш, номна бижип каан сөстөрнү номчааш, хей-аъдымны бедик сагыш-сеткилимни оожургадып алыр мен.

Урана ЭРТИ

«Шынның» аалчызы

ЧАҢГЫС ОРКЕСТР – ЧАҢГЫС ААЙ ҮН

база хөгжүмчүлөр.

Салым-чаяанның оолдар Кызылдың уран чүүл колледжинге профессионал хөгжүмчү мергежилди чедип алганнар. Хөгжүмгө салымның оолдар колледже өөренип тургаш-ла, үрер хөгжүм оркестринге ажилдап, гастрольдап эгелзэннер. Амгы үеде кайызы-даа үрер хөгжүм оркестрининг дирижёрлары. Чүгле үрер хөгжүм оркестрининг эвес, симфониктиг база «Джаз-Бэнд» оркестрлерининг дирижёрлары. Оларның концерттер үезинде үрер хөгжүм оркестрин канчаар башкарып турарын уран чүүл, хөгжүмгө ынактар эскерип, көргөннөр боор.

Аныяк дирижёрларның аажы-чаңы бот-боттарына удурланышкак — Саян шала оожум бүдүштүг, бодамчалыг, а Начынның карактары хып турар, эрес-шоваа. Ынчалза-даа бот-боттарына тааржыр-даа, деткижер, чаңгыс үзел-бодалдыг оолдар болду.

Дирижёрлар кайызы-даа өгбүлелиг, ажы-төлдүг аныяк ада-лар. Саян 4 ажы-төлдүг ачазы. Начынның өөнүң ишти Айчек Донгак ТР-ниң симфониктиг оркестрининг скрипка ойнакчызы. Олар ийи оолду кижизидип, өстүрүп турарлар. 2 харлыг база

төрүмелинден хөгжүм, аялганы дыңнаар салымның, нотаны тергиин эки билир, удуртуп-башка-рар шынарлыг, эки организа-кчы, чогаадыкчы көрүштүг, шыдамык, тодаргай салдыг сорулгалыг, башкылаар салым-чаяанныг, быжыг тура-соруктуг дээш дыка хөй шынарларлыг болур ужурлуг. Оркестрининг ажил-чорудулгазы, чедишкени, чазыглары, буу-раашкыны шупту — дирижёрнуң харысалгазы-дыр.

Чехияга өөренип чораанын улуг өөрүшкү-биле чугаалады-лар. Чүгле Чехияның эвес, а Европаның культура төвү деп санадыр Оломоуц хоорайга бүгү делегейден келген аны-як хөгжүмчүлөр ат-сураглыг дирижёрларның арга-дуржулга-зын өөренип алыр аргалыг бол-ганнар. Россиядан аңаа барып, өөренип чораан 3 хөгжүмчүнүң ийизи тывалар дээрге безин чоргааранчыг. «Сураглыг Моцарт, Бетховен дээш өске-даа улуг композиторларның баштайгы хөгжүм чогаалдары база маңаа Оломоуц хоорайга төрүттүнгөн. Делегейде ат-сураа билдин-гир Моравия филармониязы база мында ажилдап турар. Ол хире онзагай, ыдыктыг черге чорааныыс — аас-кежик» — деп өөрүшкүзүн илереттилер. Өөредилгезининг төнчүзүндө ук филармонияның симфониктиг оркестрининг хөгжүмчүлери-

Начын Донгак, Саян Салчак
башкызы Алим Шахматъев-биле.

дып, Европа, Азия чурттарынга аалдап чедип гастрольдаан, янзы-бүрү фестивальдарга киришкен. Кайы-даа хоорайга, кандыг-даа чуртка оларны эки уткуп хүлээп алыр дээрзин Начын Донгак чугаалады. Ылаңгыя чоокта чаа Кемеровога гастроль-дап чорааш, орук ара, Абакан хоорайга концертин бараал-гатканнар. Абаканчылар олар-ны кээр санында, бир дугаар көрүп турар-биле дөмей улуг магадал-биле уткуп хүлээп алыр-лар. Бо удаа база уран чүүлдүг мөгейкичлерининг адыш час-каашкыннары үзүктөлбээн, үш катап сценаже мөгейип үнгөннер. Абаканда көрүкчү Европада-би-ле бир дөмей, уран чүүлге бедик үнелелди бээр, сайзыраңгай деп магадап чугааладылар. Тыва көрүкчүлөрүнүнг хүлээп алыры аңгы-аңгы, ылаңгыя аныяктар, классиктиг, ди-риг ыры-хөгжүм орнунга, чамдык таварылгада, фо-нограмма-биле үнүн би-житкен деп биле тура-ла, поп-музыка дыңнаксаарлар.

Начын Донгак чүгле хөгжүмчү эвес, хоккей ба-за ойнаар. Үрер хөгжүм оркестрининг хөгжүмчүлери эрткен кыжын «Дош кырынга хөгжүм» деп программазы-биле чонну кайгаткан болгай. Удавас «Сүбедей» спорт залы ажит-тынарга, оюнүвүс уламчылаар бис деп, улуг өөрүшкү-биле ол чугаалады. Оң бир изиг күзели — ат-алдарлыг хөгжүмчү Игорь Бутман-биле Сочиге ойнаары база 10 чыл болгаш хоккейге хоочуннар аразына маргылдаа-

ларга чемпионнаары.

Хөгжүмчүлөрдөн ам чүнү чедип алыксап турарын айты-рарывыска, Начын: «Хөгжүмче оруумну ажыдып алган мен, Ам улаштыр чүгле чурттаар», а Саян: «Төнчүзүңге чедир хөгжүм-биле чурттаар» — деп харыыладылар. Дирижёр тыва оолдарның шилип алган оруу, үзел-бодалы безин чаңгыс — чүгле хөгжүм.

Хөгжүмчүлөрдүн келир үеде үзел-бодалы, сорулгалары-ла хөй. Оң аразында кол угла-нышкын — оркестрининг про-граммазын ам-даа делгемчидип, сайзырадыры. Удавас Мөңгүн-Тайга, Өвүр кожууннарже, Моол-дун Улаангомче гастрольдаарын

база дыңнатты. Ол ышкаш де-кабрь айда Тываның Валерий Халилов аттыг күрүне филар-мониязы 50 чылдаан юбилейин байырлыг концерт программазын биле демдеглээр.

Алдынай АРАКЧАА,
Арслан АРАКЧААНЫҢ
тырттырган чуруктары база
интернеттен алган.

Тыва Республиканың
Чазааның Тимур Дулуш ат-
тыг үрер хөгжүм оркестри-
нинг кыйгыры — «Чаңгыс
оркестр — чаңгыс аай үн».

Оларның хөгжүм аялганы тан-ы-самныг, аъттыг, дош кырынга онки кедип алгаш, күүседир онзагай талазын көрүкчүлөр магадал, чоргаарал-биле хүлээп алыр болгай. Үрер хөгжүм оркес-три чүгле Россияда эвес, харын-даа даштыкы чурттарда төрзүн Тывазын алдаржыдып чоруур. Чаңгыс бо чайын безин Екате-ринбургка бүгү делегейинг VII үрер хөгжүм оркестрлерининг фестивалына база Москва хоо-райга делегей чергелиг «Спасс суургазы» деп шериг-хөгжүм фестивалына чедишкенинги киришкеш келгеннер.

Оркестр дээрге бот-бот-тарынга быжыг харылзаалыг хөй хөгжүмчүлөрдөн тургус-тунган чаңгыс демниг дириг симфоникчи-дир. Ооң кол баш-арыкчызы, чүрээ — дирижер. Тываның үрер хөгжүм оркес-тринде ийи дирижёр бар — На-чын Донгак биле Саян Салчак. Олар бо чайын Чехияның Оло-моуц хоорайга делегей чергелиг өөредилге курстарына мергежи-ин бедидип алгаш келгеннер. Ол база Тываның культура, уран чүүл амыдыралына көскү, өөгүлүг чедишкын.

Ынчангаш аныяк дирижёр-арны «Шын» солуннуң редакция-ынче чалап алгаш, оларның жыл-ижин, ук-төөгүзүн, ховар мергежилин сонуургап, номчук-уларывыска таныштыралын иледилис.

Олар кайызы-даа ыраккы Мөңгүн-Тайганың Мугур-Аксы уурга төрүттүнгөн. Мугур-Аксы ртумак школазын Саян 2002 ылда, а Начын 2005 чылда ооскан. Кайызы-даа чогаадык-ы салым-чаяанныг өг-бүлөгө скен болгаш шилип алган мер-гежил болганы таварылга-вес. Начынның авазы Чой-анмаа Сарыг-ооловна Донгак Р-ниң алдарлыг артизи, амгы-еде Мугур-Аксының улусчу-атрының режиссёру. Саянның чазы Калбак-оол Сотпаевич алчак Мугур-Аксының уран-үүл школазына хөй чылдарда-иректорлаан, бот-тывынгыр-мпозитор, улуг акызы, угбазы

3 айлыг оолдары өзүп келгеш, бирээзи хөгжүмчү, өскези хоккей ойнаар спортчу болур дээрзинге улуг бүзүрелдин Начын чугаа-лады.

Дирижёр кижининг мергежи-лин мынчаар тайылбырладылар. Дирижёр — эң-не ховар бол-гаш нарын мергежил. Күүселде үезинде аялганың канчаар дыңналыры дирижёрдан хамаар-жыр. Профессионал дирижер

биле кады ойнааннар. Мындыг солун, ажыктыг өөредилгени эртип алырына улуг детким-чени Новосибирскиниң күрүне филармониязының камерлиг оркестрининг кол дирижёру Алим Шахматъев чедирип, дуза-лашкан. Ол Тывага чаңгыс эвес удаа келгеш, Кызылга, Үстүү-Хүрээге оюн-көргүзүүн бараал-гаткан. Ол үеде-ле аныяк тыва дирижёрларның салым-чаяан-ныын эскерип кааш, келир үеде билиг-мергежилин бе-дидип, Чехияга өөредилге эртип алырын сүмелзэн турган. Оолдар өөредилге үезинде маэстро Алим Шахматъевтинг бодунуң мастер-класстарын алыр аас-кежиктиг болганын база улуг өөрүшкү-биле чугааладылар.

Үрер хөгжүм оркес-три Тываның бүгү булуң-нарына, Россияның хөй-хөй улуг-хоорайларына оюн-көргүзүүн бараалга-

ОБЪЯВЛЕНИЕ

о приеме документов для участия в конкурсе на замещение вакантной должности председателя администрации сельского поселения сумон Кызыл-Дагский Бай-Тайгинского кожууна Республики Тыва.

Хурал представителей сельского поселения сумон Кызыл-Дагский Бай-Тайгинского кожууна объявляет конкурс на замещение вакантной должности председателя администрации сельского поселения сумон Кызыл-Дагский Бай-Тайгинского кожууна РТ.

Право на участие в конкурсе имеют граждане, достигшие возраста 18 лет, владеющие государственным языком Российской Федерации, имеющие высшее профессиональное образование, квалификационные требования: не менее 2-х лет стажа муниципальной службы или стажа работы по специальности, направлению подготовки.

Кандидат не позднее, чем за 20 дней до проведения конкурса должен предоставить в конкурсную комиссию следующие документы:

1) заявление с просьбой о поступлении на муниципальную службу и замещении должности муниципальной службы;

2) собственноручно заполненную и подписанную анкету по форме, установленной уполномоченным Правительством Российской Федерации федеральным органом исполнительной власти;

3) паспорт;

4) копию трудовой книжки, за исключением случаев, когда трудовой договор (контракт) заключается впервые;

5) копия документа об образовании;

6) копию страхового свидетельства обязательного пенсионного страхования, за исключением случаев, когда трудовой договор (контракт) заключается впервые;

7) копию свидетельства о постановке физического лица на учет в налоговом органе по месту жительства на территории Российской Федерации;

8) копии документов воинского учета — для граждан, пребывающих в запасе, и лиц, подлежащих призыву на военную службу;

9) заключение медицинской организации об отсутствии заболевания, препятствующего поступлению на муниципальную службу;

10) сведения о доходах за год, предшествующий году поступления на муниципальную службу, об имуществе и обязательствах имущественного характера;

11) сведения об адресах сайтов и (или) страниц сайтов в информационно-телекоммуникационной сети "Интернет", на которых гражданин, претендующий на замещение должности муниципальной службы, размещал общедоступную информацию, а также данные, позволяющие его идентифицировать;

12) Автобиографию;

13) Характеристику с последнего места работы;

14) иные документы, предусмотренные федеральными законами, указами Президента Российской Федерации и постановлениями Правительства Российской Федерации.

Прием документов осуществляется по адресу: 668013, Республика Тыва, Бай-Тайгинский район, с. Кызыл-Даг, пер. Салчак Лопсан, д. 6.

Начало приема документов для участия в конкурсе — 29 октября 2019 года, окончание — 17 ноября 2019 года, с 9-00 до 18-00

Телефон для справок: 8-923-384-65-39

Время проведения конкурса 21 ноября 2019 г., в 14-00 в кабинете председателя администрации сельского поселения сумон Кызыл-Дагский Бай-Тайгинского кожууна Республики Тыва.

Более подробную информацию о конкурсе можно получить на официальном сайте администрации сельского поселения сумон Кызыл-Дагский Бай-Тайгинского кожууна Республики Тыва: <http://kyzyl-dag.baytayga.ru/>

ИЗВЕЩЕНИЯ

Администрация Каа-Хемского района информирует о предоставлении в аренду земельного участка с кадастровым номером 17:04:0701015:319, из земель населенных пунктов районного по адресу: Российская Федерация, Республика Каа-Хемский район, с. Усть-Бурен, ул. Найырал д. 1/1, с площадью 1500 кв.м., с разрешенным использованием для индивидуального жилищного строительства.

Заинтересованные в предоставлении земельного участка граждане вправе подать заявление о намерении участвовать в аукционе на право заключения договора аренды в течение календарных дней с даты опубликования настоящего объявления по адресу: Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сары-ул, Енисейская д. 143 с понедельника по четверг с 9.00 часов до 15.00 часов администрация Каа-Хемского района.

Главный специалист отдела по управлению имуществом и земельным ресурсам, строительству и контролю Олет

Администрация Каа-Хемского района информирует о предоставлении в аренду земельного участка с кадастровым номером 17:04:0901016:233, из земель населенных пунктов районного по адресу: Российская Федерация, Республика Каа-Хемский район, с. Бурен-Бай-Хаак, ул. Набережная, общей площадью 1500 кв.м., с разрешенным использованием для индивидуального жилищного строительства.

Заинтересованные в предоставлении земельного участка граждане вправе подать заявление о намерении участвовать в аукционе на право заключения договора аренды в течение календарных дней с даты опубликования настоящего объявления по адресу: Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сары-ул, Енисейская д. 143 с понедельника по четверг с 9.00 часов до 15.00 часов администрация Каа-Хемского района.

Главный специалист отдела по управлению имуществом и земельным ресурсам, строительству и контролю Олет

Утерянный диплом №30 131705 0004859, выданный в 2010 году Кызылским техникумом предпринимательства и потребительской кооперации, специальность «право и организация социального обеспечения, юрист» на имя Бурбу Даш-Маадыр Даш-ооловича, считать недействительным.

Төрзэн черим бойдузу

КАҢГЫ-ЭРИК

Бичии уруг шаамдан бээр-ле, Кагы-Эрикти улуг улустан дыңнаан мен. Ол черни бичии, алды харлыымда канчап көре бергенимни сактып көрейин.

Ынчан чайның кончуг изинде Ортаа-Булуң деп черге ол шагда коржаа хоюн хүндүскү изиг түлүүн эрттирип, девээледир турган. Ам бодап олурарымга, ол үеде дөртөн тос, бежен чылдар турган боор. Бир-ле кончуг изиг хүнде авам менээ чугаалады.

— Уруум, иелээн Ортаа-Булуңче бараалы, ында коржаа хойлары бар-дыр, саап алгаш, өшкүвүс сүдүңгө немээш, элбек тарак кылып бээр мен.

Ынаар бар чорааш, дал дүштүң изии канчаар-даа аажок хаарарыңа шыдажып, деридип чораан бис. Оруувуста Каңгы-Эрикти таварып эртер бис дээрге, ол кандыг эрик боор деп иштимде бодап каан мен. Ол черни авам-биле ынчан бир-ле

дугаар көргеним ол. Ооң соонда чеже катап авамның айбызынга чааскаан-даа, эш-өөрүм-биле-даа кады хойлар саап ап чоруп турганым уттундурбаан.

Бо чер девискээрни бичии кижиге көргөш, андарлып кээп дүшсө канчаарыл деп сестир-даа турдум. Ынчангаш чаныңче дыка чоок барыксавас хиремде, ыяп-ла харап көрүксээм кээр болгай. Караңгыда суг болза, бо черни билбес кижиге анаа-ла чорааш, туруг эрикче дүжүп кире берип болур. Чүге дээрге суурдан Сөөлчер хем аксы чедир чүгле дески чер көстүр болгай. Устүкү класстарга өөренип тургаш, бүдүн чартык километр хире кезек төгөрилдир, өг ханазы дег шөйүлгөн, бедии дээрге 30-40 метр дорт хана дег, сөктүп бадып турар эриктерлиг черни төрзэн суурум Бай-Даг биле Эрзин аразыңа чадап чорааш, бо-ла барып сонугаргай бээр турдум. Оваарымча чок чирилдир базар болза, бүдүн эрик

буступ дүжери мыяда, кижиге-даа катай эстей берги дег, кончуу сүргей. Ынчалзажок, ындазында сорунзалыг бир-ле чүве кижини тыртып турар чер болгай.

Эриинче чоокшулаан турдум, хемниң дааш-шимээни кедереп, шаалааш үнү улам дыңзыр. Хемниң агымы үерлеп, дажый бергенде, дыка күштүг дүргетелип, ак-ак көвүктөр бадып, күчүлүг даажы арга-арыгны долдур дыңналып турар.

Каңгы-Эрикти удур ол чарыңда эри бидик эвес, чавыс, тудуш арга-арыглыг, холушкак ыяштар үнгөн.

Чыраалар, теректер хем эри-биле тутчу берген, оон ыңдында — хадың, дыттар, шивилер. Ховар мөңгө ногаан шивилер безин хем унунуң өске ыяш-дажындан узааш, саң дорт бедип үнө берген тургулаар. Ынчангаш ол чарыңың үнүш-бойдузу байлак чер.

Бойдуска шимчээшкин чок

деп чүве черле турбас. Ыяш-даш, чечек-чимис, өт-сиген ыяш-даш аайы-биле өзүп көвүдөп, оңуп-кадып кургаар, өлүп-хораар, үрелир. Ол ыяш-даш Каңгы-Эрик чеже чылдар иштинде буступ-дүжүп келбеди дээр.

Шаанда Бай-Даг, Эрзин суурларның аразыңа машина оруу Каңгы-Эриктен ырак чыткан. Каш-каш чылдар эрткенде, эрик ойлуп-дүжүп турза-турза, машина оруу чиде берген. Бир кезек үеде улуг чазаглыг орук чок турда, суурдан Эрзинче баар дээн машиналар ол чер-биле дорттап халдып кээрге, кырында олурган улус корткаш, шыдавайн, шала чүрээ багайлары карактарын шийиптер. Эриктиң бустушкуну улам кедээрлеп, дүргени кончуг чирлип бар-ла чыткан.

Каңгы-Эриктиң база бир со-нуурганчыг чажыды бар. Март айда хүннүң караа чылдып, хар чаа-ла шылбыртынып орда чеде

бээр болза, эңмежок хей чыгайлар караңгыда хөлзээн турар. Ол бичии дыка кажар, боттарыңың чуроран-савазын бедик туруг эриктеринге тудуп ап, үттүлүп алган болгулаар.

Каңгы-Эрик ол кушта айыыл чок ынак төрзөн. Кадыр туруг эрик мурнуу көрүнгөн болгаш, хүннүң ачылыг чыры ол куштарга зу-биле ажык-дузазын чечетурар, ону хараачыгайлар лап билир болганы ол. Илазында, оларның уялары дириг амытаннардан кам турарындан ажы-төл салгырын бүдүн-бүрүн менди өсөтүрүп ап турарлар боор.

Ынчалдыр дириг бойдуз бойдус бот-боттарындан хажып, салдар чедиржип чоруру ол.

Борбак Өл
Кызыл хо

солуннун сайтызы: //shyn.ru

электроннуг почтазы: shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

Үндүрүлгениң тиражы: 336

ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы.
Кол редакторнун хүлээлгезин күүседип турар
В.Э. Чанзан.
Редактор К.К. Монгуш.
Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүн адреси:
667000, Тыва Республика
Кызыл хоорай, Красноармейская, 100

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ:
Редактор — 2-01-35.
Үндүрүкчү редактор М.О. Ондар — 2-17-91.

Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш,
А.К. Ооржак. — 2-17-94
Корректорлар В.О. Куулар, Ч.Н. Ма-
чык. — 2-17-94

Харылзаа, информация тех-
нологиялары болгаш массалыг
коммуникациялар адырынга хай-
гаарал талазы-биле Федералдыг
албаннун Тыва Республика тала-
зы-биле эргелели «Шын» солуну
2012 чылдың декабрь 3-те бүртү-
ккэн. Херечилелдин дугаары — ПИ
№17-00068.

Солуну «Тываполиграф» АН-ге парлаан.
(Индекс: 667000, Тыва Республика, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, 1).
Солунда парлаттыг материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туругу-
дүүлшөй барып болур. Айтыгынган саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнады-
дээш авторлар боттары харылаар.
Чагыдылга индекси: хуу кижилерге — П6855, организацияларга — П6860
Солун неделяда үш катап үнер. Хемчээли 3 парлаар ама.
Номерни парлагаже дузагааны: график езугаар — 21.00, херек кырында — 18.00.
Солун келбейн барганда, 2-11-52 телефонче долгаар.